

БОЧАРОВА О.А.,

доцент кафедри педагогіки
Горлівського державного педагогічного
інституту іноземних мов,
кандидат педагогічних наук

УДК 37.013.74 (438)

ЕТАПИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У ПОЛЬЩІ

У статті розглянуто етапи становлення системи підтримки обдарованих дітей у Польщі. I етап (XV-XVIII ст.) – період Речі Посполитої (1569-1795 рр.) – становлення системи підтримки обдарованих й талановитих учнів, створення перших навчальних закладів; II етап (XIX – початок XX ст.) – Друга Річ Посполита (1918-1939 рр.) – посилення новаторської активності вчителів різних типів шкіл та вихід перших статей про навчання обдарованих учнів; III етап (друга половина XX ст. – початок XXI ст.) 1989 р. – підвищена увага польських науковців до проблеми обдарованих школярів, IV етап (початок XXI ст.) – створення на державному рівні системи соціально-педагогічної підтримки обдарованих школярів.

Ключові слова: здібності, обдарованість, підтримка, талант, учень.

В статье рассмотрены этапы становления системы поддержки одаренных детей в Польше. I этап (XVI-XVIII в.) – период Речи Посполитой (1569-1795 гг.) – становление системы поддержки одаренных и талантливых учеников и создание первых польских учебных заведений; II этап (XIX-начало XX в.) Вторая Речь Посполитая (1918-1939 гг.) – усиление новаторской активности учителей и выход первых статей об одаренных детях; III этап (вторая половина XX в. – начало XXI в.) 1989 г. – особое внимание польских ученых направлено на работу с одаренными детьми и их проблемы; IV этап (начало XXI в.) – создание на государственном уровне системы социально-педагогической поддержки одаренных детей.

Ключевые слова: одаренность, поддержка, способности, талант, ученик.

The article gives the formational stages of system of gifted children's support in Poland: I stage (XVI-XVIII cent.) – the period of Rzeczpospolita (1569-1795) the formation of support system and creation of the first educational establishments; II stage – (XIX – the beginning of XX cent.) the Second Rzeczpospolita (1918-1939) – the intensification of innovative activity of teachers in different schools and publication of the first articles about gifted pupils' education; III stage (the second part of XX cent. – the beginning of XXI cent.) 1989 – increase of heightened interest of Polish scientists to the problem of gifted pupils; IV stage (the beginning of XXI cent.) – is characterized by creating of the system of socio-pedagogical support of gifted pupils on the state level.

Key words: abilities, giftedness, support, talent, pupil.

Постановка проблеми. Серед країн, які мають значний досвід у розв'язанні проблеми підтримки юних обдарувань, одне з провідних місць посідає Польща. У цій країні давно й успішно розробляються та втілюються у практику унікальні концепції виявлення, навчання та виховання обдарованих дітей, що, урешті-решт, дозволяє державі активно долати кризові явища в економіці, будувати демократичне суспільство, нарощувати науковий потенціал. Ось чому виявлення, розвиток та підтримка обдарованих дітей займають значне місце в освітній політиці України й практично всіх європейських країн, оскільки талант – це не лише основа науково-технічного розвитку держави, але й суспільне багатство.

Аналіз актуальних досліджень. Суттєвий внесок у розвиток проблеми обдарованих дітей зробили такі польські педагоги: Людвіг Бандура „Обдаровані учні й керування їхнім розвитком”, „Обдаровані учні”, Ірена Божим „Обдаровані учні. Психологічні й суспільні детермінанти шкільних досягнень”, Тадеуш Левовицький „Індивідуалізація навчання. Диференційна дидактика”, „Навчання обдарованих учнів”,

Тереза Гіза „Соціально-педагогічні умови процесів ідентифікації і розвитку здібностей учнів у школі”, В. Лімонт „Чи потрібна педагогіка здібностей?”, „Обдарований учень як виховна проблема” та інші.

Мета статті. Розглянути етапи становлення системи підтримки обдарованих дітей у Польщі.

Виклад основного матеріалу. I етап (XVI-XVIII ст.) – період Речі Посполитої (1569-1795 рр.) – становлення системи соціально-педагогічної підтримки та розквіт польських навчальних закладів. Першим польським педагогом, який запропонував батькам у виборі майбутньої професії для своїх дітей урахувувати їхні здібності та інтереси, був Анджей Фрич Моджевський (1503-1572). Навчання дітей він розглядав у відриві від їхнього соціального становища й представляв як виховання людини-обивателя: загартованої, моральної та справедливої. Вважав, що шкільна програма повинна бути доступною для обдарованої молоді без урахування її соціального походження. Інший польський філософ Себастьян Петричи з Пльзена (1554-1626) стверджував, що „те, ким людина стане в майбутньому, вирішують її вроджені

здібності, відповідне виховання й інтелектуальний розвиток”; дитина народжується ні злою, ні доброю, вона – „як дошка, на якій нічого не написано, але можна написати, а якщо написав, то важко стерти” [2, с. 17]. Розумове виховання він радив розпочинати в ранньому дитинстві в легкій формі (як забаву), а навчати систематично – після семи років. Наголошував, що після 14 років програми навчання мають бути різними – для дітей шляхти й для міщан, та підкреслював необхідність вивчення, крім трьох класичних мов, ще рідної та сучасної мови для ділового й культурного спілкування з іншими народами” [2, с. 17].

Одним з головних осередків гуманістичної культури в Польщі в цей час була Академія Любранського в м. Познань – середня школа (гімназія) з двома факультетами (гуманістичних наук і теології) з вищими курсами теології й права, заснована в 1519 р. єпископом Яном Любранським. У кінці XVI ст. (1594-1595) у місті Замостя виникла Замойська академія, названа на честь фундатора, польського гетьмана та діяча Яна Замойського; у 1669 р. отримала статус університету. У 1568 р. у місті Торунь у результаті об'єднання двох приходських шкіл (Маріацької й Купальської) виникла Торунська гімназія, яка зайняла значне місце в історії польського шкільництва [2, с. 17].

Історія польського шкільництва має приклади навчальних закладів, що були засновані для навчання обдарованої молоді з урахуванням її здібностей. Одна з таких шкіл – Collegium Nobilium, заснована в 1740 р. у м. Варшава Станіславом Конарським. Завданням цього закладу було навчання нового покоління поляків і підготовка їх до проведення реформи в країні. Інший заклад, про який не можна не згадати, – Науково-виховний заклад отців єзуїтів у м. Хирів. Це була елітарна гімназія для обдарованої молоді, яка діяла протягом 1883-1839 рр. [2, с. 20].

У період Речі Посполитої (1793-1795 рр.) відбувся розквіт найкращих польських гімназій, у яких навчалася вся еліта країни. Перша школа для обдарованих учнів у Польщі виникла в 1928 р. у м. Ридзина під керівництвом Тадеуша Лопушанського як п'ятирічна гімназія з інтернатом, а у м. Кжеменць створено класи для обдарованих учнів [2, с. 20]. У польській педагогічній літературі перші статті про навчання обдарованих учнів були опубліковані в 1912 р. Яном Швеміном „Мангеймська система” й Теодорою Мечковською „Про навчання обдарованих учнів” [8, с. 192].

II етап (XIX – початок XX ст.) Друга Річ Посполита (1918-1939 рр.) – характеризується посиленням новаторської активності вчителів

різних типів шкіл та виходом перших статей про навчання обдарованих учнів. Ініціатором досліджень педагогіки здібностей був Владислав Давид [12, с. 442].

У міжвоєнний період відбулися освітні зміни в роботі польської школи та запроваджено теоретико-практичні концепції – метод проектів (В. Кілпатрик), дальтонська система (Е. Паркерст), діяли гуртки за інтересами. Це були проекти, які враховували інтереси й захоплення учнів, а також розвивали їхні здібності. Варто додати, що багато проблем мала освіта на селі, що стосувалася не лише навчання дітей, а також і змін функціонування сіл та освіти дорослих. Видатні польські діячі Зігмунд Солаж, Міхал Судак доклали багато зусиль у вирішенні цього питання. Відбудові шкільництва в Польщі сприяло зацікавлення цією проблемою широкого кола вчителів. Саме в цей період виникають перші асоціації творчих шкіл – Товариство приятелів творчої школи (1926 р., м. Лодзь), Клуб аматорів творчої школи (1927 р., м. Вільно). Група вчителів-новаторів була невеликою, але відіграла значну роль у професійному вчительському середовищі, вирішуючи проблемні питання вчительської професії [7, с. 76].

Зазначимо, що новаторський рух розглядав проблеми загальнодоступної освіти й вирівнювання освітніх шансів учнів із середовищ з низьким культурним рівнем. Із самого початку педагогіка здібностей сприяла задоволенню інтересів учнів, їхній творчій активності, спонукала вчителів до новаторства та переймалася потребами учнів із несприятливого середовища. Також суттєву роль у розвитку педагогіки здібностей відігравали журнали. Педагогами було перекладено польською мовою багато праць німецьких й американських авторів [2, с. 19-20].

Тривалий час у польських школах домінувало індивідуальне навчання, оскільки до освіти мала доступ незначна кількість осіб, тому індивідуальні здібності розглядалися природним способом. При масовому навчанні робота з учнями з різними можливостями ставала складною. На початку XX ст. польськими науковцями було розглянуто ряд пропозицій щодо реформування традиційної школи. У цей час у країні почали виникати творчі школи або школи „вимірювання здібностей учнів”, що спонукали їх до мислення й діяльності. У книзі „Навчання обдарованих учнів” Тадеуш Левовицький описав роботу такої творчої школи.

Перша системна спроба окреслення педагогічних поглядів на тему обдарованості учнів з історичної перспективи й проблеми педагогічного відбору в Польщі була зроблена

польським педагогом Богданом Наврочинським [8, с. 182]. На межі 1917-1918 рр. серед польських науковців розгорнулися гострі дебати. Тадеуш Лопушанський виступав за селекцію учнів і за елітарну школу, у той час коли представники іншої групи на чолі з Маріаном Фальським підтримували демократичні ідеї. За існування єдиної школи для всіх учнів виступили М. Фальський, А. Добровольський, В. Спасовський, В. Радван, а за диференційовану школу з раннім відбором учнів з урахуванням їхніх захоплень та здібностей – Т. Лопушанський та Б. Наврочинський [2, с. 21]. Проблема педагогічного відбору учнів виникла тоді, коли почала розвиватися освіта. Індивідуально навчалася невелика кількість здібних учнів. При масовому навчанні школярів науковці почали непокоїтися тим, що можна розгубити здібності дітей, тому у країні почали робитися перші спроби послаблення й ліквідації класової системи та вдосконалення її через педагогічний відбір.

Проект селективного устрою школи, запропонований Б. Наврочинським, активно підтримали й пропагували: Л. Зажецький, Л. Якса-Биковський, С. Квятковський. Однак, дуже скоро вони зіштовхнулися з гострою критикою і з боку представників учительських кадрів, і представників педагогічної думки. Крім М. Фальського, С. Семпловської, С. Калиновського, з гострою критикою селективної школи виступив заступник демократичної школи В. Радван. Програма шкільного устрою базувалася на положеннях виховної ідеології, основні тези якої представлені в його дисертації „Виховний ідеал” (1916). Виховний ідеал польської школи має виростати з найкращих традицій польської педагогічної культури й, водночас, має бути перспективним ідеалом нової демократичної країни. На думку В. Радвана, „Виховний ідеал – це людина, здатна до реалізації творчості, самостійного життя та самореалізації”. Саме ці положення стали основою проекту майбутнього шкільного устрою в польській країні, який був представлений на вчительському Сеймі в 1919 р. у доповіді „Про устрій шкільної влади й органів шкільного самоврядування”, а потім у книзі „Постулати шкільного устрою в Речі Посполитій Польщі” (1925). Питання щодо принципу відбору учнів у школах було ключовим в освітній політиці країни, але особливо воно загострилося після отримання Польщею незалежності.

У довоєнній Польщі вперше ідею активної творчої школи висунув Г. Ровід у 1929 році. Проблемою здібностей та навчанням обдарованих учнів займалися: М. Гживак-Кашинська – у 1935 р., Б. Наврочинський – у 1930 р., Й. Петер –

у 1937 р. Саме в цей період учителями на практиці застосовано значну кількість різноманітних форм навчання обдарованих учнів [9, с. 90].

Після Другої світової війни в Польщі виникла мережа художніх шкіл. Учні мали можливості розвинути свої здібності на позакласних і позашкільних заняттях, беручи участь у конкурсах й олімпіадах. Але проблема обдарованості розглядалася вкрай рідко. Теорія та практика навчання й виховання копіювала радянську модель освіти. Питання здібностей розглядалися на ґрунті дидактики й стосувалися методики роботи з обдарованими учнями. Практичні питання формулювалися без належного теоретичного контексту [1, с. 100].

З. Квецінський зауважував: „У 1960-х рр. польська школа знищувала в дітях здібності та пізнавальні можливості, знижувала їхній творчий потенціал, „убивала захоплення”, обмежувала віру у власні сили, нав'язувала ідеологічні схеми та однаковість. Уся робота школи будувалася на авторитеті адміністрації та вчителів. Діти не мали права голосу, не мали можливості висловити та відстояти свої думки й ідеї. Саме в цей період, зазначає дослідник, „школа здійснювала колонізацію свята життя” й сегментацію суспільної культури, блокуючи розвиток здібностей дитини [5, с. 14].

Проведена освітня реформа 1969 р. не внесла нічого нового в навчання обдарованих учнів. Надалі формальними формами роботи з цією категорією дітей залишалися гуртки за інтересами, іноді вчителі застосовували елементи індивідуальної роботи під час уроку та різні форми під час позакласної діяльності. Єдиною зміною стало розпорядження Міністра освіти й вищого шкільництва про можливості переводу обдарованих учнів I-III класу початкової школи до старшого класу [6, с. 72].

У другій половині 70-х рр. ХХ ст. педагогічним Відділом творчості Варшавської педагогічної академії було проведено дослідження серед обдарованих учнів у загальноосвітніх ліцеях та гімназіях великих і маленьких міст. Дослідження підтвердило, що дієвим засобом проведення й отримання достовірної інформації про обдарованих учнів є спілкування з учнями, учителями та адміністрацією школи. Форми й методи роботи з обдарованими учнями викладені у праці польського дослідника А. Горальського „Нариси до педагогіки здібностей”. Отримані результати свідчили, що вчителі й вихователі погано знають учнів. Учительські знання є дуже поверховими й стосуються зовнішніх проявів поведінки дитини. З 30 основних запитань, які були поставлені

вчителям про риси характеру, особливості, потреби й допомогу обдарованим дітям, майже всі мали банальні відповіді. Самі вчителі визнавали, що кращому пізнанню рис та якостей учнів перешкоджає перевантаженість навчальних програм. Аналіз опитувань свідчив, що в більшості шкіл не існує системних механізмів підтримки й допомоги обдарованим учням, а якщо учні й отримують підтримку з боку вчителя, то лише з його власної ініціативи. Лише незначна кількість учителів готова до такої самовіданності. У ході дослідження також було встановлено, що обдаровані учні не залишаються непоміченими в школі. Від самого початку шкільної науки, про що каже більша частина вчителів, вони виявляють свої здібності й розвивають їх. Головна форма допомоги обдарованим учням у школах – це предметні олімпіади. Однак, як зауважують самі вчителі, до участі в них не завжди залучають саме обдарованих учнів, а лише працьовитих школярів, які готують „сильну” роботу на етапі підготовки до конкурсу [3, с. 39].

Починаючи з 1970-1971 н.р., у польських ліцеях існують профільні класи (математично-фізичні, гуманітарні, біологічно-хімічні). З 2010 р. математика входить до переліку обов'язкових випускних іспитів. Подібні класи існують у великих містах усіх воєводств. Перед вступом до школи учень складає складний вступний іспит, а заняття проводять викладачі вищих навчальних закладів. Ліцеї та класи з викладанням предметів іноземною мовою є ще однією формою навчання, яка розвиває лінгвістичні здібності та захоплення учнів. До цих шкіл зараховуються й ті діти, які склали вже вступний іспит, і ті, хто не володіє мовою, але має мовні здібності. Для останніх створюються окремі класи [6, с. 68].

У 1972 р. у редакції журналу „Виховання” відбулася дискусія на публікацію „Сито губить діаманти”, що викликало гострі дебати серед науковців й освітян. Частина з них вважала, що спеціальне трактування обдарованих учнів є суперечливим і не відповідає нормам моралі польського суспільства. Богдан Суходольський переконував, що турбота про обдарованих учнів повинна бути суспільною справою. На сьогодні це періодичне видання висвітлює питання навчання, виховання й підтримки обдарованих учнів у польських школах, а педагоги-новатори мають можливість поділитися своїм практичним і теоретичним досвідом [2, с. 20].

III етап (друга половина XX ст. – початок XXI ст.). 1989 р. – прийняття країною незалежності – характеризується зростанням підвищеної уваги польських науковців до проблеми обдарованих школярів. У 1980-1990 рр. у багатьох європейських країнах навчання

обдарованих дітей різного віку розглядалося не лише на теоретичному, але й законодавчому рівнях. Починаючи з 90-х рр. польськими науковцями були зроблені спроби реформування освіти. Разом із відновленням педагогічної практики й теорії в Польщі було введено освітні інновації, серед них значне місце повіла педагогіка творчості [4, с. 157-171].

У 1980 р. директоркою однієї з польських шкіл Данутою Наконечною засновано Товариство творчих шкіл, до складу якого входять Товариство активних шкіл і Товариство вчителів-олімпійців. Це позавладна організація, що об'єднує школи, у яких реалізуються спеціальні інноваційні програми. На думку авторки, творча школа – це місце взаємодії вчителів та учнів, у якому робиться акцент на індивідуалізації дітей з урахуванням їхніх можливостей. Пізніше творча школа як творча організація з'явилася в моделі Р. Шульца у 1992 р., а у 2003 р. – Б. Голєбніак [10, с. 132].

У 1989-1991 рр. в Академії спеціальної педагогіки (м. Варшава) реалізовано програму досліджень „Основні умови ефективного виховання обдарованих учнів”, опрацьовану колективом науковців під керівництвом Анджее Горальського. Завдяки плідній співпраці колективом дослідників, який займається теоретичними і практичними питаннями обдарованості учнів і готує майбутніх учителів до роботи з обдарованими учнями (стаціонарне й заочне навчання та післядипломна освіта), уперше розроблено модель діагностики й роботи з обдарованими учнями. Кожні два роки в Академії проводяться наукові конференції, присвячені проблемам педагогіки здібності і творчості, які об'єднують теоретиків і практиків з проблеми обдарованості не лише Польщі, а й зарубіжжя [2, с. 21].

У 1981 р. у країні було засновано Національний фонд підтримки обдарованих учнів, який є громадською асоціацією й має статус публічної організації [11, с. 5]. Метою цієї організації є збільшення шансів для повноцінного розвитку обдарованих учнів і підтримка цієї категорії дітей. Тридцятирічні досягнення фонду вражають (www.fundusz.org).

IV етап (початок XXI ст.) – характеризується створенням на державному рівні системи соціально-педагогічної підтримки обдарованих школярів.

Визначальною подією стала презентація у 2005 р. Міністерством національної освіти і спорту документа „Стратегія розвитку освіти на 2007-2013 рр.”. У 2007 році Департаментом загального й спеціального навчання при Міністерстві національної освіти представлено на обговорення у

громадах теоретиків і практиків матеріали „Підтримка розвитку обдарованих учнів як питання державної влади” та програму „Обдарований учень”. У 2010 р. у Польщі стартував новий міністерський проект „Розробка та введення комплексної системи роботи з обдарованим учнем”, а за ініціативою Європейського року творчості та інновацій реалізовано проект „Творча, відкрита школа, що підтримує розвиток творчості та здібностей”. 2010-2011 навчальний рік оголошено в Польщі Роком відкриття талентів.

Висновки. Отже, історичні дослідження здібностей дітей сягають давніх часів і мають своє продовження й сьогодні. Після прийняття незалежності Польща має значні успіхи в роботі з обдарованими дітьми, про що свідчать численні документи, законодавчі акти, учнівські перемоги, діяльність кураторів освіти країни, воєводств, міст, які цілком підтверджують позитивне ставлення уряду до цього питання. Щорічне збільшення фінансування, участь країни у Європейських спільних проектах підсилюють серйозність намірів з боку керівників країни.

Список джерел

1. Bandura, L. Uczniowie zdolni i kierowanie ich kształceniem [Текст] / Ludwik Bandura. – Warszawa: Nasza Księgarnia, 1974. – 116 s.
2. Giza, T. Podstawy pracy z uczniem zdolnym [Текст] / T. Giza. – Kielce: Wydaw. Akademii Świętokrzyskiej, 2011. – 166 s.
3. Góralski, A. Szkice do pedagogiki zdolności [Текст] / pod red. Andrzeja Góralskiego. – Warszawa: Wydaw. Nauk. SCHOLAR, 1996. – 143 s.
4. Kirejczyk, K. Pedagogika specjalna i pedagogika upośledzonych umysłowo jako nauka / K. Kirejczyk // Upośledzenie umysłowe-pedagogika / red. K. Kirejczyk. – Warszawa, 1981. – S. 157-171.
5. Kwieciński, Z. Socjopatologia edukacji / Zbigniew Kwieciński. – Olecko, 1995. – 147 s.
6. Łaszczuk, J. Kształcenie masowe i uczeń zdolny / J. Łaszczuk // Zdolności i twórczość jako perspektywa współczesnej edukacji / pod red. J. Łaszczuka, M. Jabłonowskiej. – Warszawa: Wydaw. Universitas Rediviva, 2009. – S. 69-74.
7. Michalski, S. Praca naukowo-badawcza nauczycieli w Drugiej Rzeczypospolitej / Stanisław Michalski. – Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 1994. – 190 s.
8. Nawroczyński, B. Uczeń i klasa. Zagadnienia pedagogiczne związane z nauczaniem i organizowaniem klasy szkolnej [Текст] / B. Nawroczyński. – Warszawa: Towarzystwo nauczycieli szkół wyższych, 1987. – 326 s.
9. Orczyk, A. Zarys historii szkolnictwa i myśli pedagogicznej / A. Orczyk. – Warszawa: Wydaw. Akademickie „Żak”, 2008. – 359 s.
10. Partyka, M. Zdolni, utalentowani, twórcy: poradnik dla pedagogów, psychologów, nauczycieli i rodziców / Mirosława Partyka. – Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN, 1999. – 172 s.
11. Propozycje Krajowego Funduszu na rzecz Dzieci w sprawie kształcenia uczniów wybitnie uzdolnionych w zreformowanym systemie edukacji // Dyrektor Szkoły. – 1999. – № 7-8. – S. 58-59.
12. Wojciechowski, M. W czasach Drugiej Rzeczypospolitej (1920 – 1939) / M. Wojciechowski // Toruń dawny i dzisiejszy / red. M. Biskup. – Warszawa-Poznań-Toruń: PWN, 1983. – S. 442

БІДА А.П.,

аспірант кафедри педагогіки вищої школи та освітнього менеджменту
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

УДК 376.54;371.212.3.(73)

ПРОБЛЕМА ОБДАРОВАНОСТІ У ПРАЦЯХ ПРОВІДНИХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ УЧЕНИХ

У статті розглядаються сутність обдарованості, розвиток творчих здібностей дитини, проведений аналіз праць провідних вітчизняних та зарубіжних учених стосовно розв'язання проблеми обдарованості та її структури.

Ключові слова: обдарованість, творчі здібності, виховання.

В статье рассматривается сущность одаренности, развитие творческих способностей ребенка, проведенный анализ трудов ведущих отечественных и зарубежных ученых относительно решения проблемы одаренности и ее структуры.

Ключевые слова: одаренность, творческие способности, воспитание.

In the article essence of gift, developing creative ability of child, conducted analysis of labours of leading native and foreign scientists, in reference to decision a problem of gift and it structure.

Key words: gift, creative capabilities, education.

Постановка проблеми. На сьогодні обдарованості, розв'язання якої вирішує завдання надзвичайно актуальною є проблема формування творчого потенціалу нашого